

ESTIMAT PICASSO

JOSEP PALAU I FABRE

EDICIÓ DE JULIÀ GUILLAMON

ENSENYA

Aquest llibre es divideix en dues parts desiguals. En la primera relato, abreujadament, els meus primers contactes amb Picasso durant els quinze anys que resideixo a França, del 1946 al 1960. Són records escrits de memòria, una mica més tard i, contradint el meu costum, sense consignar-hi la data. He sentit la temptació de referlos de cap i de nou per unificar l'estil, el to del relat, però he cregut, en darrera instància, que valia més deixar-los tal com són, amb el seu tarannà gairebé excessivament candorós.

La segona part és la transcripció, tan directa i senzilla com he sabut, de les notes que jo prenia en sortir de casa Picasso a partir del 1963. La majoria de les visites estan confirmades i il·lustrades per algun document: unes fotos que faig a l'artista o que em fan amb ell, el dibuix que em dedica... El llibre no pretén ser altra cosa que un testimoniatge, fidel i espontani, que ajudi a la coneixença d'aquesta personalitat singular i única que és Picasso.

Persuadit que estimar algú és acceptar-lo tal com és i no tal com ens agradaria que fos, ¿com, després d'haver-me apropat sempre amb aquest esperit a Picasso, no seguiria el mateix criteri a l'hora d'escriure sobre ell i, encara més, a l'hora de transcriure aquests records, per tal que el meu llibre sigui mereixedor del títol que li dono?

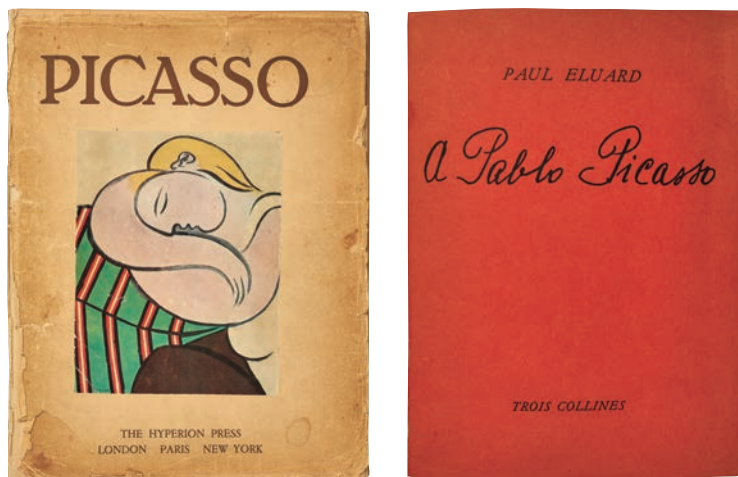
Grifeu, setembre del 1988

PRIMERA PART

En arribar a París, el desembre del 1945, la meva més gran fal·lera –la meva dèria– era la de conèixer Picasso. Jo tenia aleshores vint-i-vuit anys i era encara un il·lús. Durant molt de temps m’he acostat a la vida en una actitud de neòfit. El meu desig de conèixer Picasso era el més cec dels meus impulsos. Veure Picasso, per què? Què li havia de dir? Què n’havia de treure? No em podia acostar veient la seva obra? Què em podia donar ell de millor? Què em podia donar ell personalment que la seva obra no em donés? Però aquests interrogants són nascuts després, en un moment més escèptic o més madur. En aquell temps, ni se m’hauria acudit de plantejar-me’ls. I encara avui veuria Picasso amb la mateixa il·lusió d’antany.

Cap dels camins que m’haurien d’haver facilitat normalment l’accés a Picasso no havia funcionat.

Recordo que entre els primers llibres que vaig adquirir a París hi havia el *Picasso* de Jean Cassou i *A Pablo Picasso* d’Éluard. M’havia d’acostar, de moment, amb la contemplació d’aquests dos llibres i la visió dels pocs quadres que posseïa el Museu d’Art Modern. Però aquells dos llibres, i el de Cassou especialment, em parlaven d’aspectes de l’obra de l’artista que jo no acabava de poder conèixer directament. Amb el temps, i en el transcurs de la meva llarga estada a París –quinze anys i escaig–, em fou donat de veure, a través d’exposicions successives, de museus, de col·leccions, una part considerable de la seva producció gairebé inabastable.

Picasso (1940) de Jean Cassou i *A Pablo Picasso* (1944) de Paul Éluard, comprats per Josep Palau i Fabre a París als anys quaranta.

Fruit d'aquella contemplació i d'aquell entusiasme foren una sèrie de poemes, *Teoria dels colors* i, poc després, *Vides de Picasso*, un intent de llibre picassà sobre Picasso, adoptant la que m'ha semblat sempre la clau de la seva obra: el mimetisme. En *Vides de Picasso* intento mimetitzar amb alguns dels moments culminants del més gran mimetitzador de tots els temps. El risc era evident. Avui, després de lleus retocs i d'alguna rectificació, miro encara amb amor aquest primer llibret. El secret de Picasso, en cada un dels seus moments de mimetisme més intens ha estat el de ser més fort que el model. Jo no podia pretendre, evidentment, ser més fort que Picasso. No podia pretendre *assassinar-lo*, com es diu que ell ha fet amb molts dels seus models. El pas de la plàstica a la paraula és el que em permetia aquella operació i el que em salvava. Això i també, cal dir-ho, les virtuts del català, que em facilitaven la seva força primigènia, de llengua auroral.

Mentrestant, tingué lloc a la galeria Carré, de París, la primera exposició personal de l'artista després de la Segona Guerra Mundial.

Crec que fou el meu amic Jordi Anguera qui me n'informà i, si no recordo malament, qui em facilità una invitació per assistir al vernissatge, amb l'advertència que no era gens segur que Picasso hi anés.

Vaig acudir-hi amb l'esperança secreta que el veuria, que Picasso, en un moment o altre, hi faria acte de presència; dient-me que fins i tot aquella fórmula –dir que Picasso no hi assistiria– era un parany per als incauts, per descoratjar els que no hi anaven per l'obra sinó per la vanitat d'haver vist o conegut l'home de prop.

Vaig entrar a la sala aviat, per si Picasso hi anava a primera hora, i m'hi vaig quedar fins molt tard, per si venia en el darrer moment. Picasso no aparegué durant les dues o tres hores que jo havia romàs allí, en el transcurs de les quals em fou permès de contemplar repetidament aquella exposició. Veig encara els quadres que em sorprengueren més i com estaven col·locats: foren, en primer lloc i sobretot, un retrat de Françoise Gilot designat *La dona-flor* (*La femme-fleur*). Picasso inventava, per a la dona que estimava, una flor nova. Nascuda d'una tija fràgil i robusta alhora, una tija que s'escanyava a mig camí, com una cintura, i que culminava amb una testa i es desplegava, al voltant d'aquesta, en tres grans fulles i en dos fruits pesants que contrastaven, pel seu realisme o la seva materialitat, amb l'idealisme de la resta de la composició.

Sabartés apunta, molt encertadament, en el pròleg dels *Documents iconogràfics* de Picasso, que els moments de màxima producció picassiana han coincidit sempre amb l'exaltació o l'amor per una dona. Aquella exposició de la galeria Carré a la primavera del 1946 estava sota el signe de Françoise Gilot.

Els altres quadres que, després d'aquest, em retingueren més l'atenció foren *El rapte d'Europa*, que no he tornat a veure mai més, i la gran composició *Pesca nocturna a Antibes*.

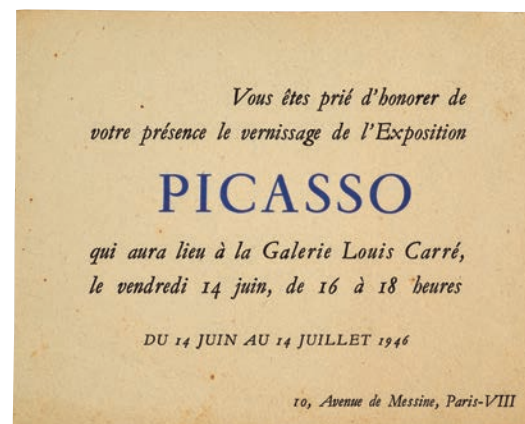
Jean Cocteau, a qui Jaume Sunyer, el pintor Figueres i jo anàrem a veure durant l'hivern següent, ens digué repetidament: «Aneu a

veure Picasso (*Allez voir Picasso*)». En exposar-li les dificultats que trobàvem per reeixir en aquesta empresa, ens afegí que passéssim per sobre dels convencionalismes, que ens hi presentéssim directament, que Picasso era molt acollidor, sobretot amb els catalans. *Allez voir Picasso*. Cocteau ens deia això com si fos el millor *consell* que se sentia capaç de donar-nos, el millor *estímul* que es veia capaç d'oferir a uns nouvinguts a París que cercaven orientació, com si ens parlés de la pedra de toc, confiant sens dubte que aquella infal·libilitat en la visió i en els judicis, proverbial de Picasso, havien de ser-nos útils.

No fou sinó a la primavera del 1947 que Ferran Canyameres em proposà un bon dia d'anar a visitar Picasso al seu taller. No sé com tingué esment del fet que jo havia escrit un llibre sobre l'artista, potser a través de converses personals. El dia indicat, em sembla que ell ja duia el meu manuscrit. Jo sé que vaig acudir-hi amb un àlbum d'obres de Picasso prologat per Sabartés, amb la intenció de demanar-li que me'l signés o m'hi fes un dibuix si l'ocasió s'hi prestava.

Però hi hagué una circumstància enutjosa que vingué a malmetre aquest moment per a mi tan decisiu i tan esperat. Des de feia uns quants dies no em trobava gens bé. La gorja em feia mal i m'es-canyava quan menjava o quan m'empassava la saliva. Sentia el meu cos feble i acovardit. Naturalment, no em vaig atrevir a dir-ne res per no ajornar aquellencontre. Canyameres, a qui vaig anar a buscar a casa seva (devia ser a final de maig o durant els primers dies de juny de l'any 1947), em va fer transitar a través del passatge que va de l'Odéon al carrer Saint-André des Arts i que forma una mena de laberint, fins al taller de Picasso, Rue des Grands Agustins.

A l'entrada, després de l'escala de cargol, que corresponia bastant a la idea que jo m'havia forjat del lloc on devia viure Picasso, ens va obrir la porta un individu corpulent, el nom del qual no recordo i que, mentre Ferran Canyameres s'endinsava per anar a saludar Sabartés, em retenia a part i, amb cortesia, però amb una certa

Targetó de l'exposició de Picasso a la Galerie Louis Carré de París, el 1946, i dues obres que s'hi exposaven: *Dona-flor* (1946) i *Pesca nocturna a Antibes* (1939).

insistència, s'inquiria sobre el meu nom, la meua qualitat i, sobretot, sobre el que jo pensava políticament. Aquella mena de cerber jove, que no era pas antipàtic, però que estava obligat a representar un paper deslluït, em va fer sempre l'efecte que era un individu imposat

pel Partit Comunista, per controlar les persones que anaven a visitar Picasso i descobrir quina era llur intenció amagada (si és que la duïen). Aquesta entrada em causà una sorpresa una mica desagradable. Per a mi, Picasso era un home gran i, per tant, obert i lliure i de sobte m'apareixia amb unes limitacions insospitades, que no tenien res a veure amb la idea que d'ell m'havia forjat. Mentre jo continuava retint en aquesta mena de duana intel·lectual, vaig comprendre que no tot anava bé entre Ferran Canyameres i Jaume Sabartés, que m'esguardaven. Però mirant-los, i mirant cap a l'interior, vaig veure sorgir Picasso i que Ferran Canyameres, amb un gest ample del braç i de la mà, m'indicava de desempallegar-me del meu sentinella i d'avançar fins a ells.

No recordo les paraules afalagadores que sobre mi Ferran Canyameres digué a Picasso. En tot cas, em presentà com un jove poeta català, entusiasta de la seva obra, que havia escrit un llibre sobre ell. Però recordo les primeres paraules de Picasso, aquell desig seu de fer-se assequible, la seva peculiar manera de posar-se a nivell dels seus interlocutors.

–És estrany que no ens hàgim conegut abans.

Era com posar-me una catifa sota els peus. Picasso deia això en un català perfectament entenedor. Jo maleïa la meva mala estrella, que m'havia dut allí en un dia tan poc propici, atès que a la meva timidesa i apocament naturals s'hi afegia, ara, el meu malestar, que no em deixava gaudir plenament d'aquell moment excepcional, que no em permetia de tenir la presència d'esperit necessària per a viure'l amb els cinc sentits. Picasso, en canvi, estava molt eufòric, perquè aquells dies acabava de tenir un fill, Claude, i la seva eufòria, en lloc d'ajudar-me, encara m'empetitia més.

El jove poeta català, entusiasta de Picasso i que havia escrit un llibre sobre ell va fer molt mal paper. Així i tot, Ferran Canyameres, arrencant-me el llibre que duia sota el braç, digué a Picasso:

–En Palau desitjava que li poséssiu una signatura.

–Una firma, només? –va fer Picasso–. Deixeu-me'l, deixeu-me'l, que hi posarem alguna altra cosa.

Tot dient això, va fer un signe amb la mà, com si tracés unes línies en l'aire.

Em vaig trobar fora del taller de Picasso després d'haver-me acomiadat d'ell, de Jaume Sabartés i del sentinella, amb la recança deplorable d'haver perdut una ocasió única, sense poder-me, ni tan sols, maleir a mi mateix, sinó la malaltia que em sotjava.

L'endemà em trobava tan malament que no podia ni menjar. En presentar-me a la infermeria de la Ciutat Universitària per passar una revisió mèdica, em retingueren immediatament. Tenia l'escarlatina i m'havia de quedar quaranta dies aïllat en una cambra, sense poder rebre cap visita. Sé que encara vaig obtenir el permís per anar a cercar paper, ploma i un parell de llibres, entre ells les obres completes de Rimbaud en un volum, que acabaven d'aparèixer a La Pléiade i que jo havia adquirit.

Canyameres em referí més tard que, pocs dies després, en tornar a veure Picasso i explicar-li la meva malaltia, aquest digué, fàcilment:

–Suposo que no és per haver-me vist a mi!

Dies més tard, durant el meu aïllament obligat, Jordi Anguera em dugué –o em feu introduir a la cambra– l'àlbum de Picasso enriquit amb una dedicatòria i un dibuix. Era una òliba, feta d'un sol traç, dos cercles i dos punts; la firma i la rúbrica, figuren les urpes i la branca sobre la qual s'arrapa l'animaló. Celebrava tenir un dibuix de Picasso dedicat, però he de dir que aquest no m'engrescà com esperava, més aviat em decebé una mica, no era dels que a mi m'entusiasraven, com n'havia vist tants i tants. Atribuïa això a la mala sort inicial, car si bé, em deia, l'obra de l'artista varia segons el moment i segons el seu estat d'ànim, també, mimètic com és, el deu influir l'interlocutor o la persona que té al davant i, en aquest cas, la meva influència o la meva inspiració havien estat ben pobres.

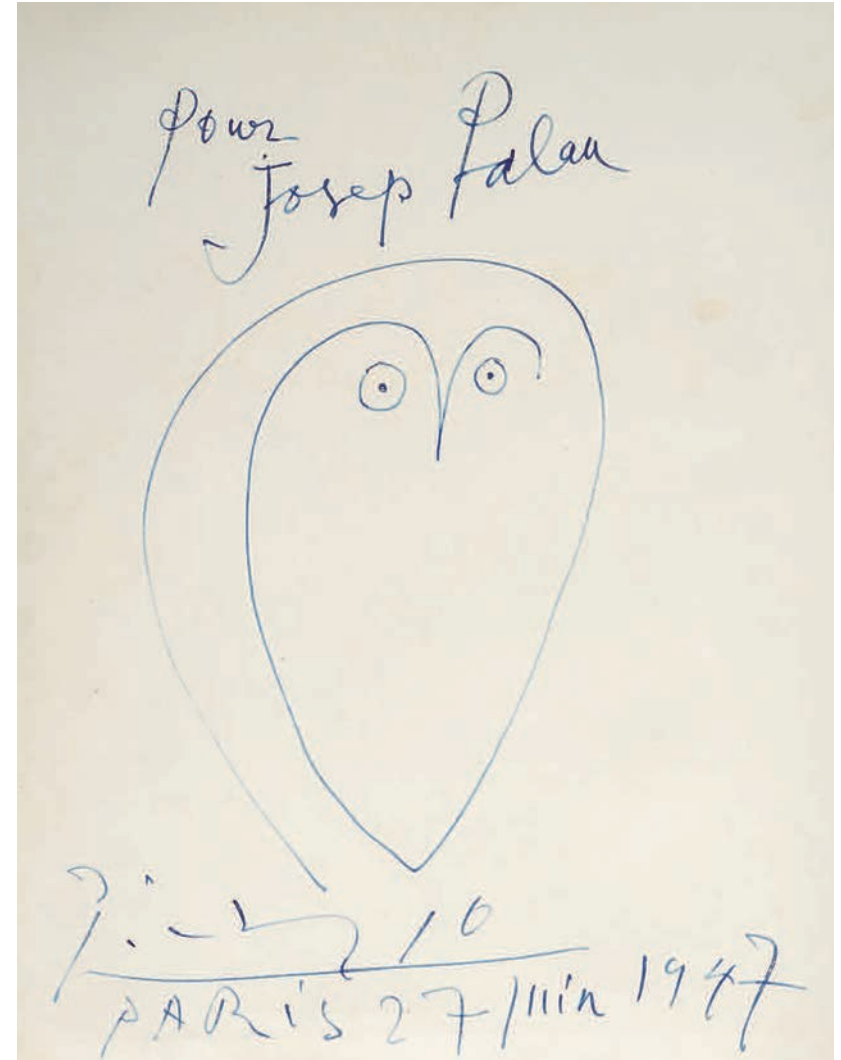

L'entrada del taller de Picasso a la Rue des Grands Agustins, fotografiada per Palau i Fabre el febrer de 1967.

Ara considero més aviat que, en el moment de reprendre el llibre per posar-hi la dedicatòria i fer-hi el dibuix, Picasso m'havia oblidat completament i que va traçar aquella òliba una mica a les palpentes, una mica per compromís, enmig d'altres compromisos.

Circumstàncies adverses –l'haver estat marginat de Cultura Catalana i l'haver-me caigut a sobre la sospita de franquista camuflat, com si no res!– m'allunyaren de nou de la possibilitat de veure Picasso i llençaren en orris tots els meus projectes i esperances. Però jo era prou tenaç i testarrut, malgrat l'envergadura d'aquestes contrarietats, i creia massa en Picasso per deixar de persistir en la meva comesa.

A la mateixa galeria Carré anunciaren, el desembre del 1948, l'exposició del llibre de Pierre Reverdy *Le Chant des Morts*, il·lustrat per Picasso. Vaig acudir-hi, erradament, el dia abans de la inauguració, si és que el meu amic Jordi Anguera no m'enganyà, intencionadament, per afavorir-me, perquè potser sabia a través de Sabartés el desplaçament de Picasso. Em va sobtar que no hi hagués gairebé ningú. Però de la segona sala, quan em disposava a penetrar-hi,

Dedicatòria de Picasso a Josep Palau i Fabre en el volum *Picasso* (1946) de Jaume Sabartés de la col·lecció *Couleurs des Maîtres*.

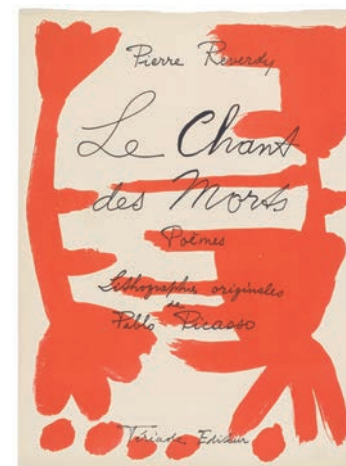
sorgí Picasso, acompanyat de diverses persones, entre elles el seu nebot Xavier Vilató, que va saludar-me i em va permetre d'apropar-me més fàcilment a Picasso, el qual, contra el que jo m'imaginava, semblava reconèixer-me perfectament. Anava a recordar-li les circumstàncies en què l'havia conegut i, sense deixar-me acabar, ell mateix em donà a entendre que ho rememorava, i novament traçà, amb la mà, unes línies en l'aire, indicant-me que tenia present l'haver-me fet un dibuix i tot. Mai no hauria cregut que un home d'una producció tan exorbitant pogués tenir present aquell dibuix que jo considerava insignificant en el conjunt de la seva obra.

Que Picasso em recordés i recordés les circumstàncies del meu primer exemple m'encoratjà a visitar-lo de nou, però l'ocasió trigà a presentar-se més del que jo esperava.

Devia escaure's durant l'estiu de l'any 1950 o 1951, o sia, més de dos anys després quan, tornant del meu primer viatge a Itàlia i descansant a la Costa Brava, un dia que recorria Golfe-Juan vaig descobrir Picasso entaulat amb Françoise Gilot, i una altra parella, en un restaurant situat sobre la platja i que em sembla que s'anomenava Chez Moumou o alguna cosa així. Tot i que l'hora era tardana i que el sol queia com una llosa de plom sobre la meua testa despolada, i que m'esperaven a dinar, tot i no dur sinó un eslip de bany, vaig passejar-me per aquells encontorns una llarga estona, sotjant la sortida de Picasso, que per cert es feu esperar molt. Devien ser quasi les tres de la tarda –hora molt tardana a França– quan tots aquells comensals decidiren alçar-se de la taula.

Picasso, que segurament m'havia vist o endevinat, o a qui havien previngut sobre la meua guarda, anava al costat de Françoise Gilot, i es deixà abordar amb la senzillesa que li és característica, al mateix temps que Françoise iniciava un moviment discret de deixar-lo sol amb mi. Em vaig presentar, però amb gran estranyesa per part meua, no semblava recordar-me. Li vaig fer avinent les circum-

stàncies en les quals li havia estat presentat i no semblava voler recordar-les. En aquell moment, jo no capia encara prou la transformació que jo mateix havia sofert als ulls dels altres i confiava massa que l'ull escrutador de Picasso sabria descobrir, sota la meua aparença actual, el xicot d'antany. Car en l'endemig m'havia deixat créixer la barba, una barba negra i frondosa, i estava torrat pel sol. El

El llibre de Pierre Reverdy i Picasso *Le Chant des Morts* que Palau i Fabre va veure exposat a la Galerie Louis Carré de París el 1948.

meu aspecte era del tot dissemblant al del xicot pàl·lid i enganyat que ell havia conegut a París perquè pogués identificar-me. Així i tot, Picasso volgué ser amable amb mi, però amable com amb algú que conegués per primera vegada. La meua relació amb Picasso tot just s'encetava. En dir-li que era català i de Barcelona em preguntà si coneixia el carrer d'Avinyó, perquè ell, em digué, havia pintat un quadre que feia referència a una casa que hi havia en aquell carrer... Així, amb punts suspensius. Després, mirant-me:

–Vostè és un pelut. Quin pelut! –afegí més familiarment. Ell mateix tractava de trencar el glaç admiratiu que em separava d'ell,

Picasso i Françoise Gilot, fotografiats per Robert Capa a Golfe-Juan, l'estiu del 1951, quan Palau i Fabre hi va anar a trobar Picasso.

una vegada més tractava d'allisar el camí, de fer les relacions humanes senzilles i assequibles.

–Vingui'm a veure a París –afegí, per acomiadar-se i per no fer esperar més els seus acompanyants.

Pujà en un gran cotxe blanc descapotat i vaig veure desaparèixer, carretera enllà, un Picasso de llegenda.

Un any més tard, de nou a la Costa Brava (agost del 1952), un dia que amb un grup del cos ensenyant francès que estiuejava a Menton visitava Antíbol, Vallauris i Grasse o sia, respectivament, el Museu Grimaldi, en gran part dedicat a Picasso, la ciutat de la ceràmica i la ciutat dels perfums, trobant-me en el segon d'aquests llocs (Picasso, amb la seva presència i la seva producció, havia convertit Vallauris d'una petita població manufacturera en un gran centre artístic estimulante per als ceramistes), trobant-me, dic, visitant amb una certa atenció una exposició col·lectiva de ceràmica que se

celebrava en aquesta població, en el moment que estava contemplant una gerra de Miró sorgiren del fons del mirall que hi havia al seu darrere per a reflectir-ne la faç posterior, dos ulls potentíssims que m'atreïen més que tot, que m'hauria estat impossible de no atendre i que em semblaven irrealment: eren els ulls de Picasso, que, com després havia de comprovar diverses vegades, semblaven, de tan intensos, despresos del seu cos, com si visquessin una vida pròpia, independent. Vaig haver-me d'encertir primer que darrere aquells dos ulls hi havia Picasso abans d'adonar-me que el tenia al meu costat, colze contra colze. No sé si ell em va endevinar a través de l'espill o en girar-se, però sé que em va reconèixer tot seguit i que, a penes dir-li: «Bon dia, senyor Picasso», em trobava conversant amb ell de la manera més natural del món.

Ell mateix em dugué a contemplar les dues o tres peces de ceràmica que tenia en aquella sala, preguntant-me què em semblaven i si m'agradaven, com un xicot que exposés per primera vegada. Sempre he detestat la untuositat dels aduldors i això m'ha dut a ser una mica sec i cantellut, fins i tot amb les coses que estimo. Vaig indicar a Picasso la que m'atreïa més de les seves ceràmiques i el que em plaïa més en elles, sense fer excessives demostracions, però estic segur que Picasso és prou fi per adonar-se de l'autèntica admiració i per saber distingir perfectament aquesta de la llagoteria.

Acabada la volta a la sala sortírem a fora, on feia un dia radiant. Jo sabia, per experiència, el difícil que era estar un moment a soles amb Picasso i temia constantment la intromissió d'algun inoportú –com jo ho devia ser per als altres– en la nostra conversa. L'atzar havia fet bé les coses aquell dia i em calia aprofitar l'ocasió única que se'm presentava. O ara o mai. I vaig engegar, d'una manera directa i una mica matussera, més o menys, aquestes paraules:

–Perdoni si soc impertinent, però fa temps que volia dir-li una cosa.

–Digui, digui.

–Potser és una mica atrevit per part meva...

–Digui, no tingui por.

–A Barcelona, com vostè sap, tenim una magnífica col·lecció de quadres seus al museu. Però són tots quadres antics, d'una època una mica remota. Si aquesta col·lecció es pogués completar o ampliar amb coses actuals podríem tenir una sala única. Però per desgràcia, ni ara, ni quan les coses canviïn, la ciutat difícilment es podrà pagar el luxe que significaria la compra d'un conjunt d'obres seves. Si vostè pogués, algun dia, llegar o donar, per al dia de demà, unes quantes obres, tindríem una sala Picasso d'un valor inestimable.

–Celebro que m'hagi dit això. Hi havia pensat alguna vegada, però li agraeixo molt que m'ho hagi dit i tornaré a pensar-hi.

No vull afegir comentaris ni fer literatura entorn a aquestes paraules. Jo sabia que havia *encertat*, que Picasso era un home al qual es podia parlar directament, tal com jo l'imaginava. El que jo no podia pensar, quan li deia això, és que al cap d'uns anys, gràcies a la donació Sabartés atada pel mateix Picasso, la meva petició fora amplament revessada, perquè la veritat és que jo només pensava en una gran sala antològica de la seva obra i no m'atrevia a pensar en un museu sencer. Em sembla que només vaig referir aquesta conversa, en una carta, a Joan Triadú, el qual em respongué, (i ho he de tenir entre els meus papers): «Això hauria de fer-se ara».

Picasso tornà a enfocar la conversa sobre Barcelona, afegint:

–Quan jo era jove, fins i tot era catalanista. Ara, és clar, fa molts anys que visc aquí. Però això –ho digué mostrant el paisatge assolat de Provença que teníem al davant i amb un gest de la mà–, és el mateix, és igual que allò...

Aquell dia Picasso anava amb *shorts* i una camisa oberta, espi-tregat, la seva indumentària habitual a la Costa Brava durant l'estiu. Tenia uns setanta anys i se'l veia encara molt fort, molt aplomat.

Se'ns acostà, en aquell moment, un jove d'uns trenta-cinc anys que, per la manera com es dirigí a Picasso, em va semblar que era el seu fill gran, Paulo.

–Vingui'm a veure a París, no deixi de venir-me a veure.

Ho digué amb una certa insistència, per demostrar-me que no era formulari o convencional. En referir-li les dificultats que hi posava el mateix Sabartés, afegí:

–Digui que és de part meva, que li ho he dit jo.

–Em dic Palau, però vostè veu molta gent i a París ja no es recordarà del meu nom.

Aleshores (jo anava amb un vestit de pescador, arromangat de braços i de cames), mirant-me de biaix, mentre se n'anava:

–Digui que és de la part del pelut.

A penes desembarcat a París, em faltà temps per telefonar a Sabartés, a qui coneixia ara una mica millor a través del seu nebot Jordi Anguera, amic meu, dient-li que havia trobat Picasso i que aquest m'autoritzava per anar-lo a veure. Vaig explicar-li també que tenia tres puntes seques de Picasso, que m'havia donat el fill de Ferran Canyameres; tres de les quatre que il·lustren els contes de Ramon Reventós, *El centaure picador* i *El capvespre d'un faune*; la quarta me l'havia reprès Canyameres per acompanyar un article meu sobre Picasso que va aparèixer en una revista catalana de l'Argentina, dient-me que ja me la restituiria, que ja en trobaria una altra, però no l'he vista mai més arribar. Jo desitjava tenir aquelles puntes seques sig-

Tres gravats de Picasso per a *Dos contes* (1947) de Ramon Reventós. I un article de Palau i Fabre a la revista *Catalunya* de Buenos Aires amb un fragment del quart gravat de la sèrie.

nades, però Jaume Sabartés, estricte com sempre, és a dir, estricte i fidel com sempre a Picasso, em digué que no ho podia demanar, que aquelles il·lustracions anaven amb el llibre i que si Picasso me les volia signar ell no tenia res a dir-hi, però que ell no es podia permetre el luxe de demanar-li allò, perquè era una irregularitat que anessin separades del llibre. Crec que Sabartés es va excedir en els seus escrúpols, perquè aquelles puntes seques eren unes de les proves d'artista que Picasso havia fet fer abans de procedir al tiratge i no podrien anar mai, per tant, acompanyant el llibre.

No vaig fer cap esment a Jaume Sabartés de la conversa mantinguda amb Picasso per no ser titllat de quimèric o d'imprudent, com tampoc vaig dur amb mi les tres puntes seques en qüestió, atès que era ell qui m'obria la porta i em feia accedir a Picasso i no volia enemistar-m'hi, el sabia molt gelós de les seves prerrogatives. Em sembla, precisament, que la discrepància que hi hagué entre ell i Canyameres el dia que aquest em va dur allí per primera vegada, era deguda al fet de no haver-lo previngut, d'haver passat per sobre la seva autoritat.

Aquell dia Picasso estava una mica preocupat. Acabava d'abandonar la Costa Brava i havia pujat precipitadament a París perquè, a causa de les noves disposicions sobre els habitatges desocupats i a causa de la política perquisidora que duia endavant el govern francès sobre aquest punt (el govern Laniel, em sembla que era), per resoldre el problema de l'escassetat de l'allotjament a París, Picasso temia, per alguna indicació rebuda en aquest sentit, que li ocupessin el pis (el de Françoise Gilot), puix que ell, des d'acabada la Segona Guerra Mundial, residia gairebé en permanència a Antibol o a Vallauris.

Parlava de l'anterior problema a Sabartés i a una o dues persones més, quan vaig arribar, i recordo, incidentalment, alguna expressió que fins i tot em va sorprendre quan Picasso la va llançar, en francès:

–Si això passés en un altre lloc! Si això passés a Moscou, però a París! Que això passi a París!...

Sabartés mirà al seu entorn, per veure qui podia haver escoltat aquella frase políticament comprometedora, però només em va veure a mi, és a dir, a ningú, segons es desprenia de la seva mirada.

Que diferent em resultava aquest Picasso del que jo havia conegut el dia de la meva primera visita a casa seva! Ni que ho hagués dit exprés per a mi.

A desgrat del motiu de la seva preocupació, Picasso no perdia el seu tarannà habitual, aquell bon humor proverbial que té tendència a mostrar davant la gent. Hi havia, al seu estudi, a més de Sabartés, un català alt i ceapat, resident a París, que s'anomenava Mercader, i un japonès, delegat cultural del Japó a París, que comprava al primer, per al Museu de Tòquio em semblà entendre, uns petits dibuixos al pastel que aquell posseïa, segurament de l'època barcelonina de l'artista. Eren tres o quatre dibuixos diminuts (targes de Junyer Vidal?), que potser no feien més de quinze centímetres d'alçada per deu d'ample, però intensíssims de color, amb aquella potència cromàtica peculiar del pastel, que arriba a semblar una matèria orgànica o segregada per un animal.

El delegat japonès, pretextant que algun dels dibuixos no estava signat, volia demanar a Picasso que els signés abans d'adquirir-los, sens dubte per assegurar-se, de retop, de llur autenticitat. Picasso hi accedí de molt bon grat i demostrava experimentar un cert plaer de retrobar aquelles obres mig perdudes en el record. Em va semblar que feia una firma no del tot com l'hauria fet en aquell moment sobre un quadre acabat de pintar, ni tampoc com l'hauria fet a l'època que va executar aquells pastels. Va signar molt llegiblement, amb les lletres molt destacades l'una de l'altra.

Després, com a gentilesa envers el delegat japonès, entrà al seu taller, al seu *sancta sanctorum*, i en tornà amb quatre o cinc es-

tampes japoneses del segle XVIII (gravats o dibuixos?), per mostrar-nos-els.

Eren obres que Picasso havia adquirit a la subhasta d'una col·lecció important (Barthou?) i eren tots de tema eròtic. Els mateixos temes, tractats per una mà occidental, haurien estat descaradament pornogràfics, però la delicadesa del tret, del color i la mà que els havia executat, els llevava una gran part de la seva virulència.

Després d'admirar i comentar aquestes obres, Picasso les tornà a guardar curosament i sortírem tots plegats amb ell al carrer, on ens descompartírem.

L'última vegada que vaig veure Picasso fou aproximadament un any després de l'anterior visita, en el seu mateix taller de la Rue des Grands Agustins, introduït de nou per Sabartés.

Aquesta vegada vaig arribar-hi més d'hora i no hi havia sinó Sabartés a l'estudi. En dir estudi em cal precisar que jo només tenia accés, com la majoria de la gent que entrava allí, a la gran estança que feia de segon vestíbul i que, amb lleugeres variacions, he vist sempre igual. Un gran cristall de roca, de color ametista, sobre un banc de fuster, la calavera (escultura de Picasso) fosa en bronze i deixada per terra, com si un fosser l'acabés de desenterrar allí mateix, un gran armari amb retalls de premsa, etc. En una ocasió, sobre un cavallet, hi reposava un dels gravats de l'artista interpretant la *Venus de Cranach*; un altre dia, el retrat de Sabartés de l'època barcelonina, aquell en el qual el tret pot fer pensar en el de Casas; en una altra ocasió, el retrat de Sabartés de l'època blava, originalment ovalat, que sempre em fa pensar en un retrat de Quevedo, a causa de les ulleres.

Aquell dia, com altres vegades que havia anat allí per parlar amb Sabartés, vaig poder observar amb deteniment aquella gran estança allargassada i, com altres vegades, vaig intentar descobrir-hi, a través de l'ambient, la personalitat de l'artista. Però aquell taller no donava gens la idea d'un Picasso vivent, sinó tot el contrari. La pols acumu-

lada damunt dels objectes, l'estat d'abandó de moltes coses, el desordre gairebé sempre idèntic, tot feia pensar en una estança on algú hagués viscut feia molt de temps i on ningú no hagués gosat tocar-ne mai més res. Sens dubte Picasso donà vida a aquella habitació en el moment d'instal·lar-s'hi, però l'havia deixat com a segon vestíbul i s'havia traslladat a l'estança interior (i al pis superior), sense ocupar-se més d'aquest, que dona una impressió exactament contrària a la que s'espera, puix que ell és un home que no deixa dormir res. Però potser és per això que quan ell entra la vivacitat dels seus ulls és més colpidora encara. Així fou aquell dia. El seu port, la força del seu rostre, fan oblidar sempre que ell és un home més aviat petit. Aquell dia Picasso duia una gavardina de color beix clar i va anar a seure, després de creuar quatre mots amb Jaume Sabartés i de saludar-me, en un seient plegable que hi havia allí, com si també esperés Picasso. Perquè, si bé és cert que cada vegada que se'l veu sorprèn una mica la seva estatura, sorprèn encara més la seva simplicitat. Picasso seia allí, atent al que li deien, i aquell dia vaig poder observar, amb deteniment i calma, els seus ulls llegendaris. Mentre els mirava m'adonava de la quantitat infinita i quasi imperceptible d'instantànies que els seus ulls anaven prenent. Era com si em trobés davant la càmera fotogràfica més sensible que mai hagi existit. Tan sensible que aquells dos ulls, en aquell moment, em feren pensar, més que en cap altra cosa –i això es pot dir de Picasso, justament perquè no admet la més petita engruna d'equívoc–, en els ulls imantats d'una dona que estima, o en la mirada *doble* d'una dona en estat. En els ulls d'una dona quan espia el seu amant, el seu amor, o el seu fill i descobreix, a través de la mirada, tots els secrets de la vida d'aquest. Aquells ulls, prenyats del món exterior, el feien seu com segurament cap mirada no ho havia aconseguit fins aquell moment.

El timbre de la porta vingué, malauradament per a mi, a interrompre prematurament aquella calma i a trencar l'encís. Entrà Té-

riade, l'editor de *Verve*, que venia a cercar Picasso, perquè estava preparant un nou àlbum sobre ell. Però abans d'endur-se'l entrà una altra visita. Era algú que acompanyava un xicot de vint o vint-i-cinc anys, un pintor jove i més aviat petit, que acabava d'arribar a París. Picasso li demanà que li mostrés, un altre dia, el que feia, les seves obres, i per encoratjar-lo, afegí:

–Quan jo vaig arribar a París era com vostè, de la mateixa edat que vostè.

Sortírem tots plegats de l'estudi i per l'escala de cargol, mentre la davallàvem, Picasso, que estava parlant en francès a Tériade, se m'adreçà i em digué alguna cosa en català que no vaig acabar d'entendre perquè no me l'esperava i perquè soc molt sord de l'orella dreta, que és la que tenia més a la vora seu. Jaume Sabartés hagué d'intervenir, una mica enutjat:

–Li diu això a vostè, en honor seu.

Em vaig quedar sense saber què m'havia dit, perquè Sabartés no m'ho aclarí ni m'ho repetí.

Mai més no he tornat a veure Picasso d'aleshores ençà; deu fer d'això sis o set anys en el moment que escric aquestes notes. He intentat trobar-lo de nou a la Costa Brava, però no he tingut sort. A La Californie, la finca on viu actualment, sempre m'han dit que no hi era. Això vol dir, les més de les vegades, que treballa o que no vol veure ningú aquell dia.

Però no he deixat mai de consultar la seva obra, on trobo tants i tants motius de joia, d'engrescament, d'ajuda; on l'art arriba a semblar inexhaurible com la vida mateixa. Aquest Picasso, el més gran de tots, és a l'abast de tothom i és, per sort meua, al meu abast.

París, vers el 1958